

Elektrická měření

7. MĚŘENÍ ODPORU

2024/2025

Jakub Svatoš

7. MĚŘENÍ ODPORU

- **Etalony odporu**
- **Měření odporu V-metrem a A-metrem** – chyby metody - měření malých a velkých odporů - rušivé vlivy a jejich odstranění
- **Sériová srovnávací metoda** – přesnost, užití, rušivé vlivy
- **Převodník $R \rightarrow U$**
- **Wheatstoneův můstek** – podmínka rovnováhy - nevyvážený Wheatstoneův můstek (napájení ze zdroje U a zdroje I , linearizace)
- **Odporové senzory** – potenciometrické snímače polohy, odporové teploměry, tenzometry)

Etalony odporu

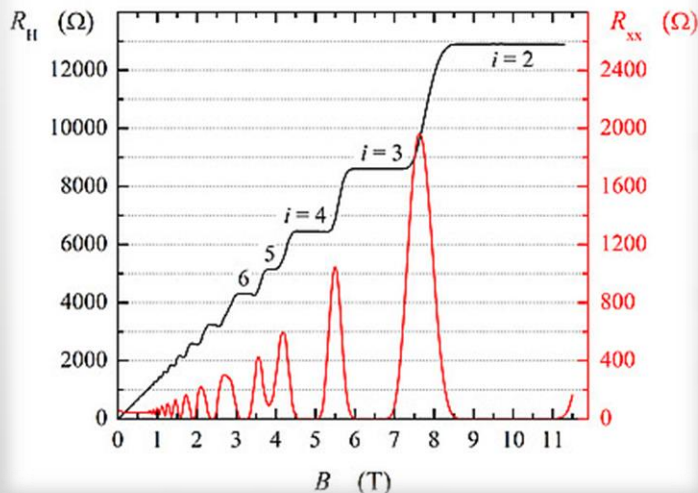
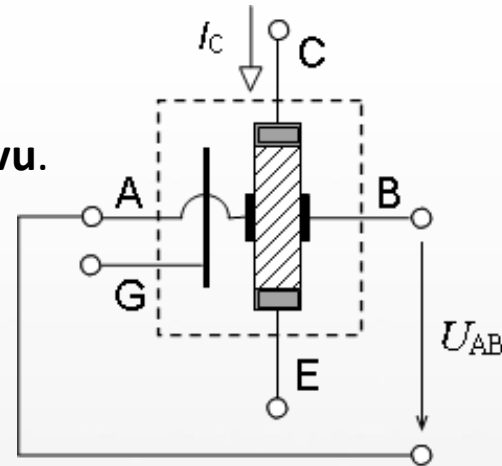
Definice jednotky el. odporu: na základě **kvantového Hallova jevu**.

Polovodičová struktura, teplota $\rightarrow 0$ K; mg. pole $B \approx 13$ T, pak

$$U_{CE} \rightarrow 0; \quad \frac{U_{AB}}{I_C} = R_H(k) = \frac{h}{e^2 k} = \frac{1}{k} 25812,809 \quad (\Omega)$$

kde: h je Planckova konstanta, e náboj elektronu, k celé číslo

Je potřeba **kryogenní technika** pro vlastní efekt i **supravodivý magnet** – zatím se nepodařilo příliš miniaturizovat...a je to drahé

Sekundární etalony odporu

Slitiny kovů s nízkou teplotní závislostí a dobrou časovou stabilitou (např. manganin)

Odchylka od jmenovité hodnoty: 10^{-3} až $10^5 \Omega$ – 0,001 %, vně rozsahu větší

Pro měření stejnosměrným proudem:

$R \geq 1 \Omega$ - vinuté drátové rezistory

$R < 1 \Omega$ - tvarované pásky či plechy

Pro měření střídavým proudem (definována frekvenční závislost a časová konstanta):

(více viz přednáška 8)

$R \geq 1 \text{ k}\Omega$ - přeložená smyčka

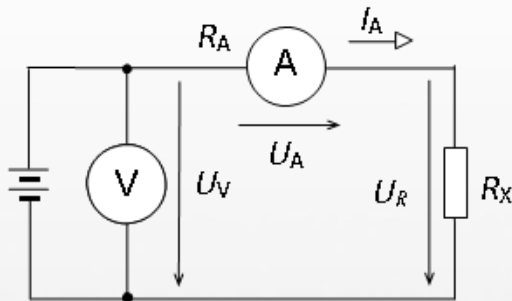
$R < 1 \text{ k}\Omega$ - koaxiální provedení

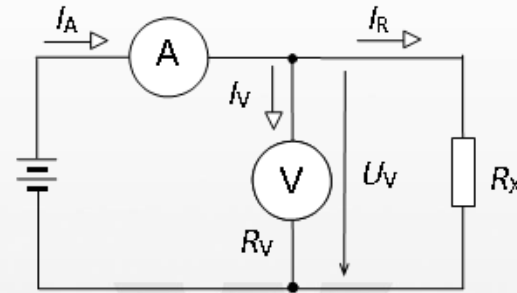
Měření odporu

Ohmovou metodou

a) velké R :

b) střední (a malé) R :

Ideální ampérmetr a voltmetr $\rightarrow R_X = U_V / I_A$

a) $R_A \neq 0 \rightarrow \Delta_M = R_A$

b) $R_V < \infty \rightarrow \Delta_M = \frac{-R_X^2}{R_X + R_V}$

Není-li chyba metody zanedbatelná vůči nejistotě měření, je nutné ji korigovat:

$$R_X = \frac{U_V - U_A}{I_A} = \frac{U_V}{I_A} - R_A$$

$$R_X = \frac{U_V}{I_A - I_V} = \frac{U_V}{I_A - U_V / R_V}$$

Standardní nejistota měření (po korekci chyby metody):

$$u_{R_X} = \sqrt{\left(\frac{1}{I_A} u_{U_V}\right)^2 + \left(-\frac{U_V}{I_A^2} u_{I_A}\right)^2}$$

Poznámka: vzhledem k velikosti korekčního členu vůči korigované hodnotě ($R_A < R_X$; $R_V > R_X$ – řádově) se nejistota korekčního členu obvykle neuvažuje.

Na tomto principu pracuje většina číslicových ohmmetrů s tím, že:

- a) u měření velkých odporů je zdroj a voltmetr nahrazen **zdrojem definovaného napětí**;
- b) u měření středních a malých odporů je zdroj a ampérmetr nahrazen **zdrojem definovaného proudu**.

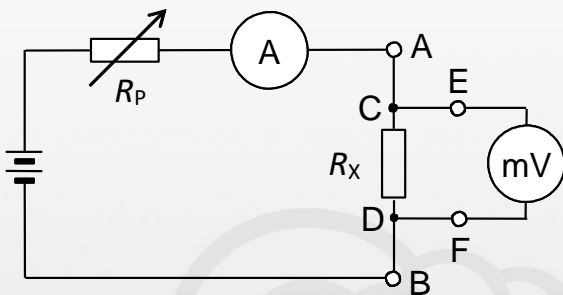

Měření malých odporů

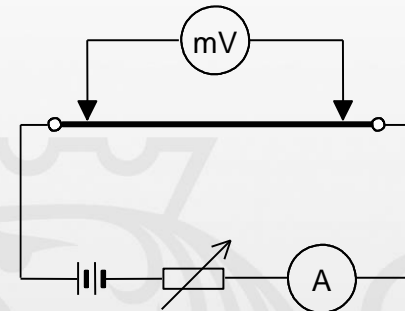
Velikost odporů přívodů a přechodových odporů je srovnatelná s nejistotou měření

(i odporový teploměr s odporem $100\ \Omega$ je nutné považovat za „malý“, je-li připojen např. přes dlouhé vedení a polovodičový přepínač měřicích míst)

Eliminace odporů přívodů a přechodových odporů – čtyřsvorkové připojení:

Měření odporu vodiče:

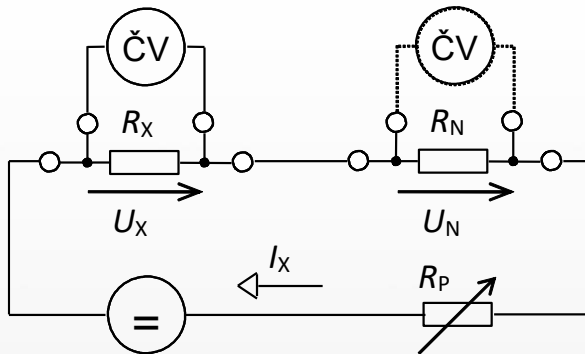

Další rušivé vlivy:

Malý odpor $\rightarrow$ měření malých napětí $\rightarrow$ termoel. napětí na kontaktech $\rightarrow$ komutace proudu

$$\left. \begin{aligned} U_{mV1} &= I R_X + U_{t1} - U_{t2} \\ U_{mV2} &= -I R_X + U_{t1} - U_{t2} \end{aligned} \right\} \quad U_X = \frac{U_{mV1} - U_{mV2}}{2} = I R_X$$

Měření malých odporů sériovou srovnávací metodou **PRO ILUSTRACI**

$$R_X = \frac{U_X}{U_N} R_N$$

Standardní nejistota měření:

$$u_{R_X(id)} = \sqrt{\left(\frac{U_X}{U_N} u_{R_N}\right)^2 + \left(\frac{R_N}{U_N} u_{U_X}\right)^2 + \left(\frac{-U_X R_N}{U_N^2} u_{U_N}\right)^2}$$

kde u_{U_X} popř. u_{U_N} je standardní nejistota měření napětí U_X popř. U_N

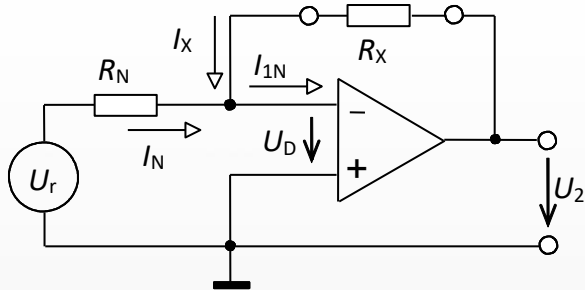
$$u_{R_N} = \Delta R_{N,max} / \sqrt{3} = \frac{\delta R_{N,max} / \sqrt{3}}{100} R_N$$

$\delta R_{N,max}$ - udávaná tolerance R_N v %

Rušivé vlivy: viz měření malých odporů

Převodník $R \rightarrow U$ („střední“ odpory)

a) ideální OZ

$$I_N = -I_X$$

$$\frac{U_r}{R_N} = -\frac{U_2}{R_X}$$

$$\downarrow$$

$$R_X = -\frac{U_2}{U_r} R_N$$

Odhad nejistoty měření odporu R_X

$$u_{R_X(\text{id})} = \sqrt{\left(-\frac{U_2}{U_r} u_{R_N}\right)^2 + \left(-\frac{R_N}{U_r} u_{U_2}\right)^2 + \left(\frac{U_2 R_N}{U_r^2} u_{U_r}\right)^2}$$

Kde u_{U_2} je standardní nejistota měření napětí U_2

$$u_{R_N} = \Delta R_{N,\text{max}} / \sqrt{3} = \frac{\delta R_{N,\text{max}} / \sqrt{3}}{100} R_N$$

$\delta R_{N,\text{max}}$ - udávaná tolerance R_N v %

$$u_{U_r} = \Delta U_{r,\text{max}} / \sqrt{3} = \frac{\delta U_{r,\text{max}} / \sqrt{3}}{100} U_r$$

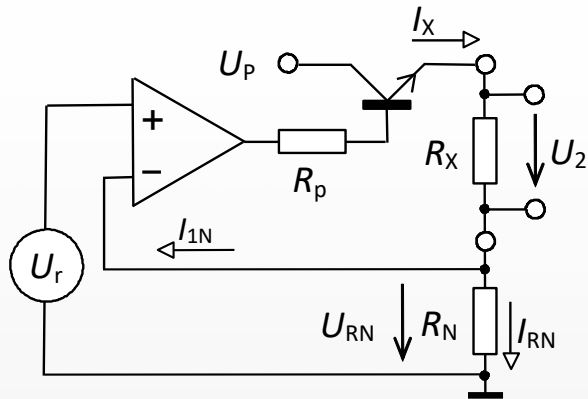
$\delta U_{r,\text{max}}$ - udávaná tolerance U_r v %

b) skutečný OZ (U_D je obvykle zanedbatelné vůči U_r)

$$R_X = -\frac{U_2}{U_r} R_N \pm I_{1N} \frac{R_N^2}{U_r^2} U_2$$

$$u_{R_X(\text{OZ})} = \sqrt{u_{R_X(\text{id})}^2 + \left(\frac{I_{1N}}{\sqrt{3}} \frac{R_N^2}{U_r^2} U_2\right)^2}$$

Převodník $R \rightarrow U$ („malé“ odpory)

a) ideální OZ

$$U_r = U_{RN}$$

$$\frac{U_2}{R_X} = \frac{U_{RN}}{R_N}; \rightarrow R_X = \frac{U_2}{U_r} R_N$$

Odhad nejistoty měření odporu R_X

$$u_{R_X} = \sqrt{\left(\frac{U_2}{U_r} u_{R_N}\right)^2 + \left(\frac{R_N}{U_r} u_{U_2}\right)^2 + \left(\frac{-U_2 R_N}{U_{RN}^2} u_{U_r}\right)^2}$$

Kde u_{U_2} je standardní nejistota měření napětí U_2

$$u_{R_N} = \Delta R_{N,\max} / \sqrt{3} = \frac{\delta R_{N,\max} / \sqrt{3}}{100} R_N$$

$\delta R_{N,\max}$ - udávaná tolerance R_N v %

$$u_{U_r} = \Delta U_{r,\max} / \sqrt{3} = \frac{\delta U_{r,\max} / \sqrt{3}}{100} U_r$$

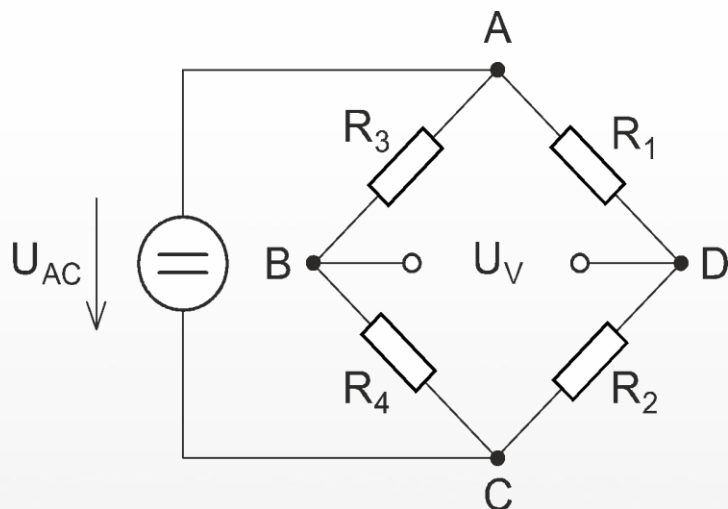
$\delta U_{r,\max}$ - udávaná tolerance U_r v %

b) skutečný OZ (I_{1N} je obvykle zanedbatelné vůči I_X)

$$R_X = \frac{U_2}{U_{RN}} R_N \mp U_{DO} \frac{U_2}{U_{RN}^2} R_N$$

$$u_{R_X(OZ)} = \sqrt{u_{R_X(id)}^2 + \left(\frac{U_{DO}}{\sqrt{3}} \frac{U_2}{U_{RN}^2} R_N\right)^2}$$

Wheatstoneův můstek

$$U_{BD} = U_{AC} \left(\frac{R_1}{R_1 + R_2} - \frac{R_3}{R_3 + R_4} \right)$$

$R_1 R_4 = R_2 R_3 \rightarrow$ vyvážený můstek - $U_{BD} = 0$

Rozvážený můstek - převodník $\Delta R \rightarrow U$

$$R_1 = R_0 + \Delta R; \quad R_2 = R_3 = R_4 = R_0$$

Napájení ze zdroje napětí:

$$U_{BD} = U_{AC} \left(\frac{R_0 + \Delta R}{2R_0 + \Delta R} - \frac{R_0}{2R_0} \right)$$

$$U_{BD} = \frac{U_{AC}}{4R_0} \frac{\Delta R}{1 + \Delta R/2R_0}$$

Napájení ze zdroje proudu:

$$U_{AC} = I_Z \frac{(R_1 + R_2)(R_3 + R_4)}{R_1 + R_2 + R_3 + R_4}$$

$$U_{BD} = \frac{I_Z}{4} \frac{\Delta R}{1 + \Delta R/4R_0}$$

V obou případech **nelineární závislost**, ale pro

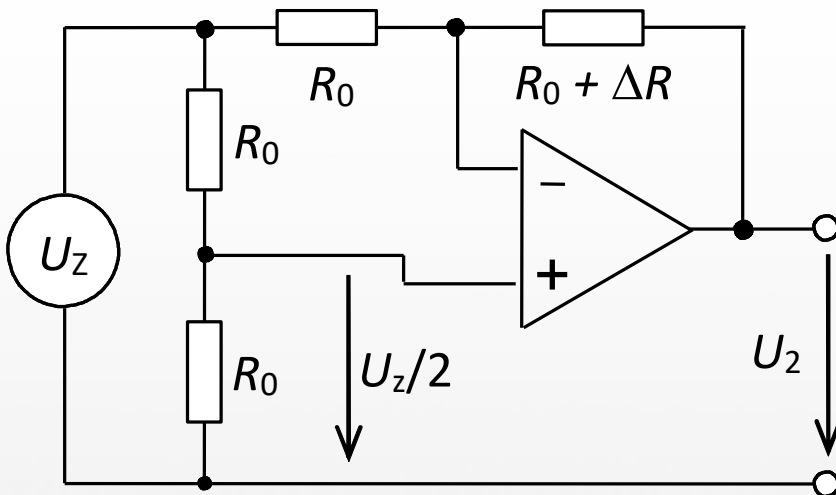
$$\Delta R \ll 2R_0$$

$$\Delta R \ll 4R_0$$

lze nelinearitu zanedbat

(chyba ve skriptech v odvození vztahu při napájení ze zdroje proudu)

Převodník $\Delta R \rightarrow U$ s OZ (tzv. linearizovaný Wheatstoneův můstek)

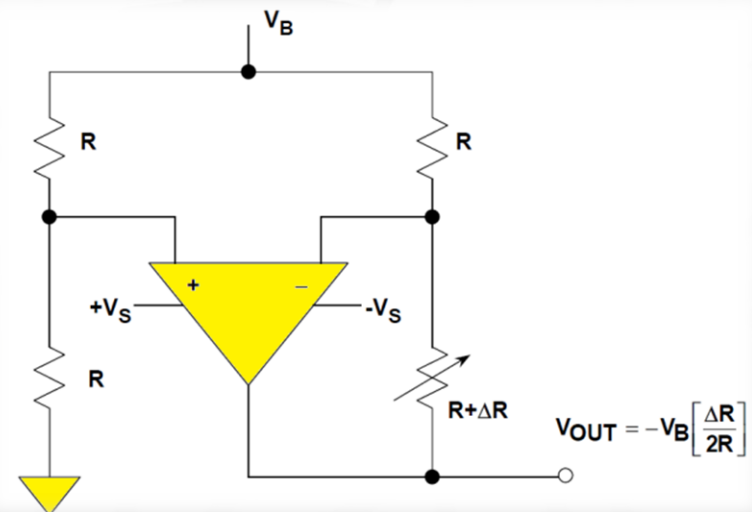

$$\frac{U_z/2}{R_0} = - \frac{U_2 - U_z/2}{R_0 + \Delta R}$$

↓

$$U_2 = -U_z \frac{\Delta R}{2R_0}$$

Jiný pohled na totéž zapojení – zapojení se označuje jako linearizovaný můstek.

zdroj: analog.com

Odporové senzory

Odporové senzory polohy

Odporové teploměry

- lineární kovové (RTD) a polovodičové
- nelineární polovodičové (NTC termistory)

Odporové tenzometry

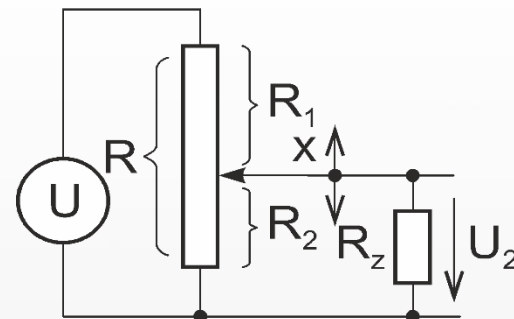
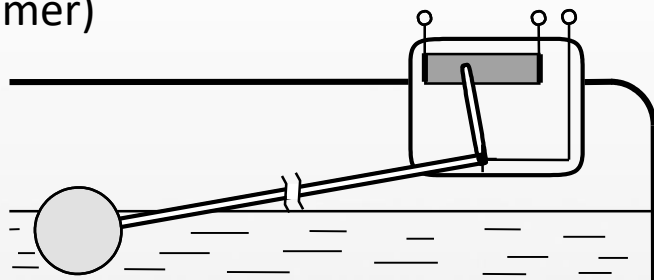
- kovové a polovodičové

Potenciometrické snímače polohy

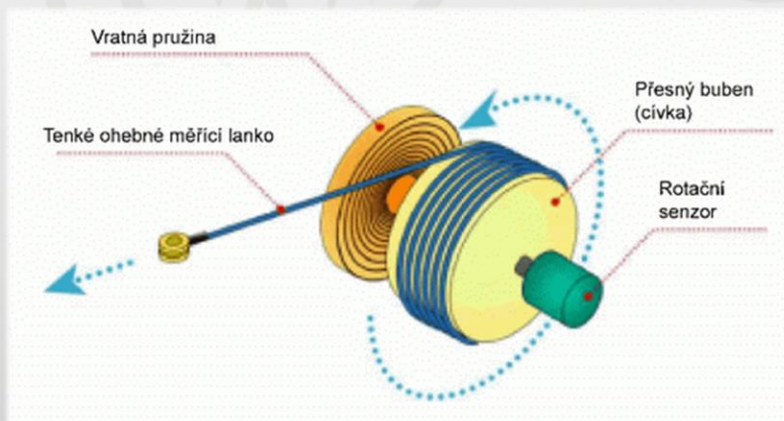
Potenciometr -> potlačení změn rezistivity

- lineární, možno realizovat nelineární průběhy (palivoměr)

- rotační: jednotáčkový, víceotáčkový

- lankový senzor polohy (až 40 m buben, pružina)

Odporové teploměry

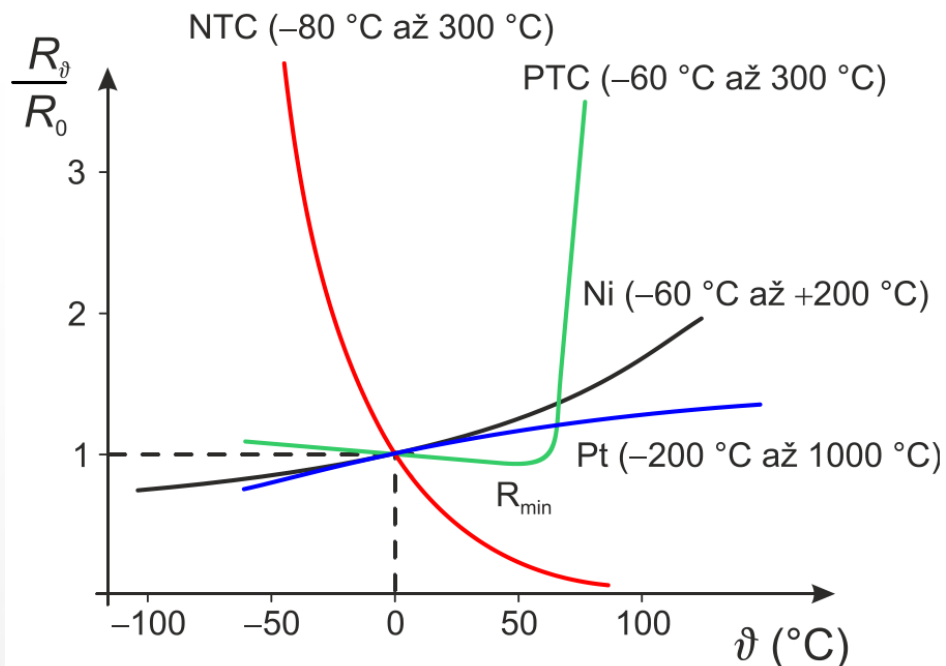
1) polovodičové (termistory):

NTC (negastory) $\alpha < 0$

PTC (pozistory) $\alpha > 0$

$$R(T) = R_0 e^{b \left(\frac{1}{T} - \frac{1}{T_0} \right)}$$

R_0 - odpor termistoru
při $T_r = 289,15$ K, tj. 25°C

Výhoda: vyšší teplotní koef. než kovové.

Nevýhody: velká ne↓linearita, malý teplotní rozsah.

Nízké požadavky na přesnost, ale jednoduché vyhodnocovací obvody ($R \rightarrow U$).

Použití: NTC: senzor teploty, omezovač nárazového proudu

PTC: pojistky (resetovatelné), topení (na konstantní teplotu)

2) kovové (Pt, Ni):

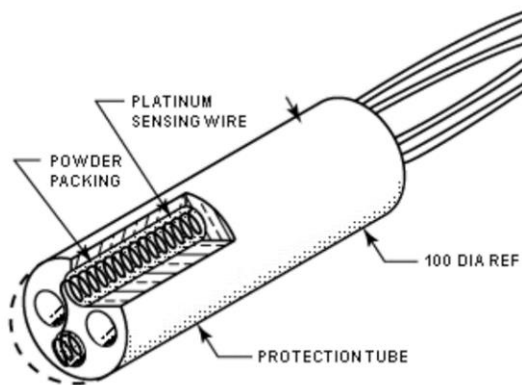
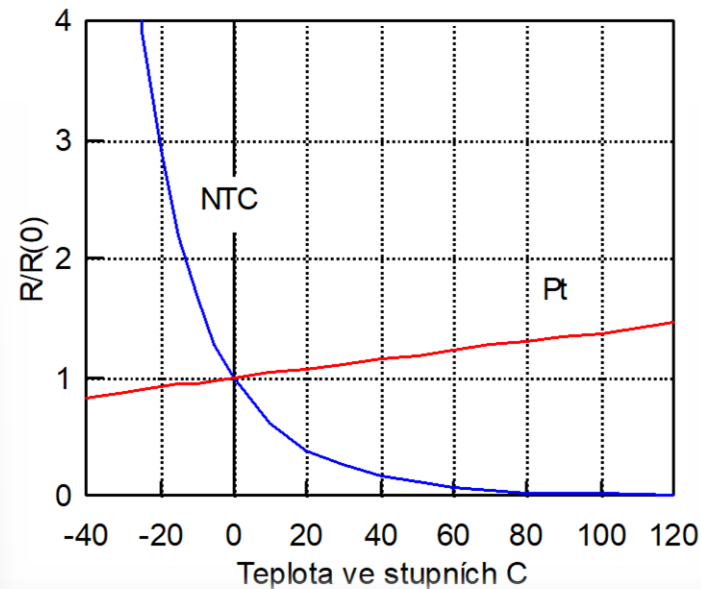
$$R(\vartheta) = R_0(1 + \alpha \Delta\vartheta + \beta\Delta\vartheta^2 + \dots)$$

pro Pt a běžná měření lze zanedbat členy vyššího řádu, $\alpha_{Pt} = 3,91 \cdot 10^{-3} \text{ K}^{-1}$, tepl. rozsah – 200 až 850 °C.

R_0 = nejčastěji 100 Ω popř. 1000 Ω , při teplotě 0°C; používá se i Ni (nižší teplotní rozsah, větší citlivost).

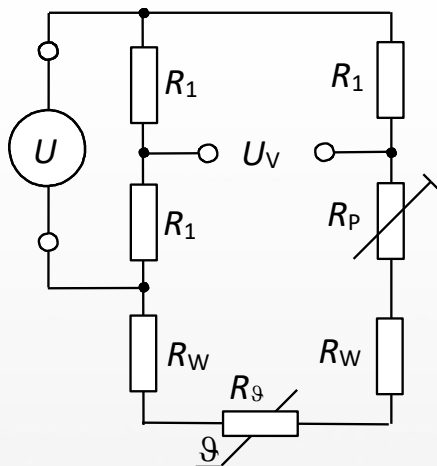
Vyhodnocovací obvody:

- převodník $R \rightarrow U$ s 4-svorkovým připojením;
- rozvážený Wheatstoneův můstek.

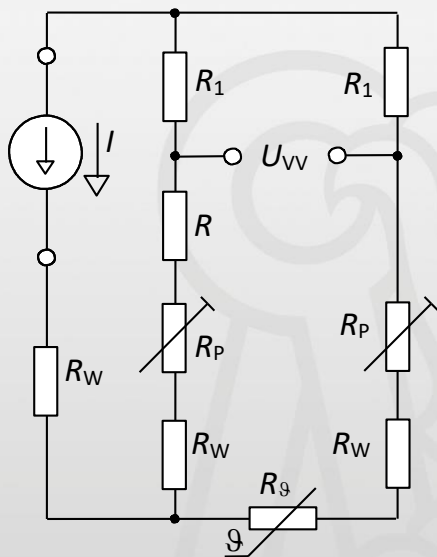

Rozvážený Wheatstoneův můstek

$$\frac{R_1}{R_1} = \frac{R_p + 2R_W + R_g}{R_1}$$

Změna odporu R_W způsobená **změnou teploty přívodů** způsobí **rozvážení můstku** při konstantní měřené teplotě ϑ , tj. způsobí chybu měření

$$\frac{R_1}{R_1} = \frac{R_p + R_W + R}{R_p + R_W + R_g}$$

Změna odporu přívodu R_W způsobená změnou teploty přívodů **nezpůsobí** rozvážení můstku při konstantní měřené teplotě ϑ .

Při napájení ze zdroje proudu odpor přívodu R_W nezpůsobí ani změnu citlivosti

Tenzometry

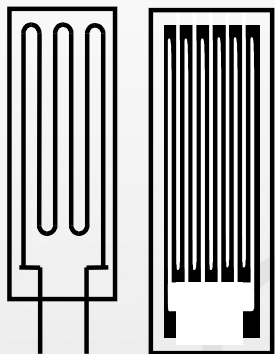
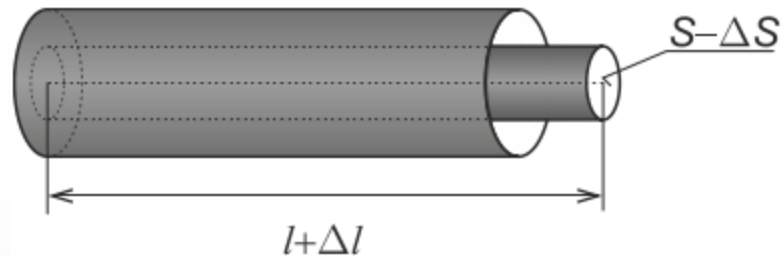
měří mechanické napětí

a) kovové

b) polovodičové

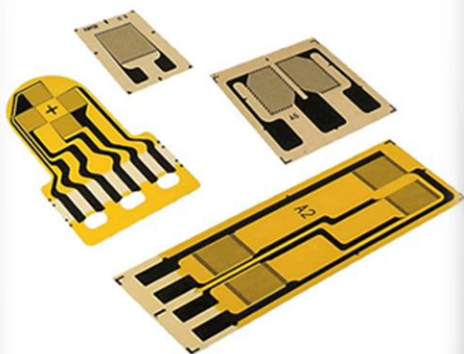
Změně prodloužení odpovídá změna odporu

$$R = \rho_0 \frac{l}{S}$$

Součinitel deformační citlivosti:

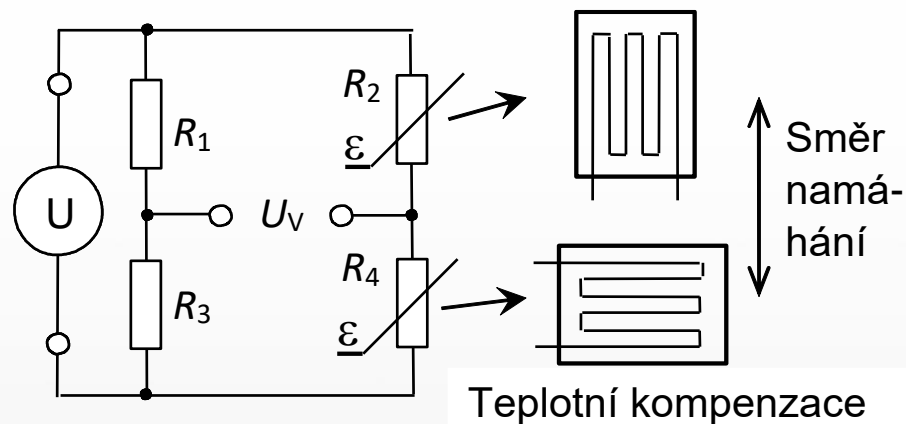
$$K_\varepsilon = \frac{\Delta R / R}{\Delta l / l}$$

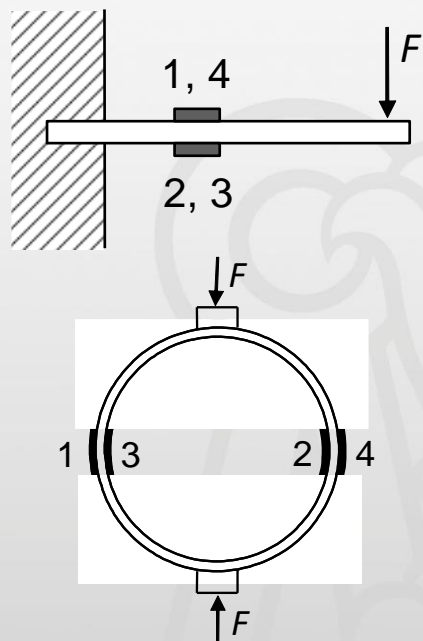
Vlastnost	Polo- vodičový	Kovový (materiál Karma NiCr)
součinitel K	125 (až 5000)	2,0
α_R [ppm/K]	12 (až 4000)	0,2
α_K [ppm/K]	16	5
α_t [μ V/K] thermoel. napětí pro styk s Cu	600	40
dilatace α_D [ppm/K]	4	10
R_0	15 Ω až 1 k Ω	120 Ω až 1 k Ω

Vyhodnocení

Rozvážený Wheatstoneův můstek

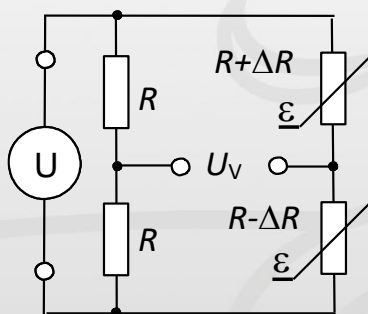

Namáhání v tahu i tlaku

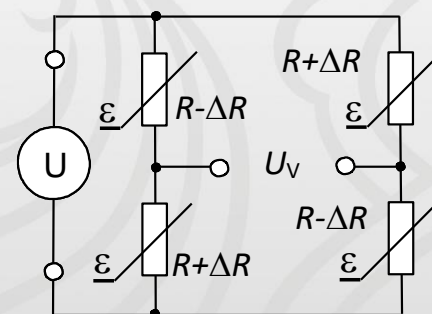

Diferenční zapojení

2 tenzometrů

4 tenzometrů

- Výhody:
- zvýšení citlivosti (2x popř. 4x)
  - linearizace
  - kompenzace vlivu teploty